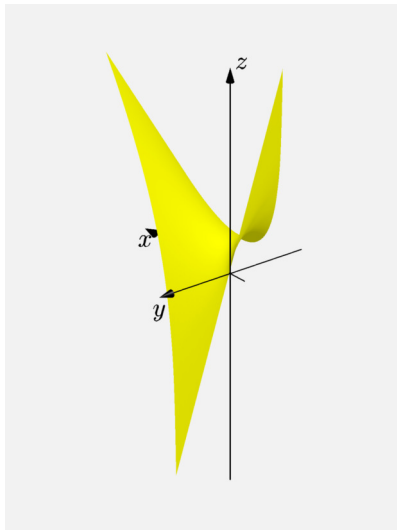

Parciální derivace

Příklad 3.

Zadání:

Vypočítejte první parciální derivace funkce $f(x, y) = x + y \cdot \ln(x)$ (obr. 1)¹ v bodě $(x_0, y_0) = (e, 0)$.

Obrázek 1: Graf funkce $f(x, y)$

Řešení:

Funkce $f(x, y)$ je funkce dvou reálných proměnných a její definiční obor je roven $D_f = \{(x, y) \in \mathbb{R}^2 : x > 0\}$. Jelikož je proměnná x omezena ostrou nerovností, je graf funkce $f(x, y)$ na ilustračních obrázcích vykreslen pouze s určitou přesností. Přejdeme tedy k výpočtu parciálních derivací funkce $f(x, y)$. Jako první parciální derivaci si vyjádříme derivaci podle proměnné x

$$\frac{\partial f}{\partial x}(x, y) = 1 + \frac{y}{x}.$$

Dosadíme zadaný bod $(e, 0)$

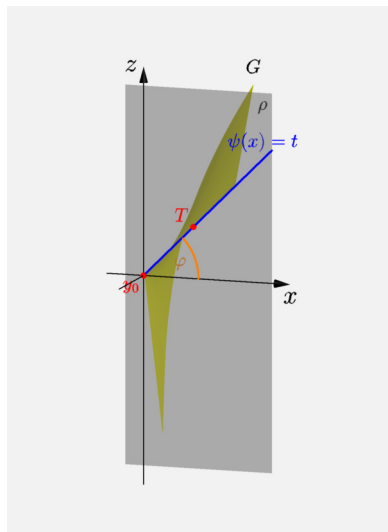
$$\frac{\partial f}{\partial x}(e, 0) = 1.$$

Vidíme, že výpočet byl poměrně jednoduchý, ale více než výpočet samotný nás bude zajímat geometrický význam parciální derivace podle proměnné x .

¹Jedná se pouze o přibližné vykreslení zadané funkce. Funkce $f(x, y)$ není definována pro $x \leq 0$.

1. Průnikem grafu G funkce $f(x, y)$ s rovinou, která je určena předpisem $\rho: y = y_0 = 0$ a je rovnoběžná s osou z , je graf funkce jedné proměnné $\psi(x) = f(x, y_0) = f(x, 0) = x$.
2. V rovině ρ existuje tečna t ke grafu funkce jedné proměnné $\psi(x) = x$ v bodě $x_0 = e$. Tato tečna t má směrnicí určenou námi vypočítanou první parciální derivací funkce $f(x, y)$ podle proměnné x v zadaném bodě $(e, 0)$. Směrnice tečny t má hodnotu 1, tedy $\operatorname{tg} \varphi = 1$ (tj. úhel $\varphi = \frac{\pi}{4} \text{rad}$), a to je geometrický význam parciální derivace. Pozornější čtenář si všiml, že funkce $\psi(x) = x$ je totožná s tečnou t .

Na obr. 2 je žlutou znázorněný graf G funkce $f(x, y)$. Bod dotyku $T = (x_0, y_0, f(x_0, y_0)) = (e, 0, 1)$ a souřadnice y_0 jsou vykresleny červenou barvou. Souřadnicí y_0 prochází rovina ρ . Rovina ρ je obarvena šedou barvou. Na obrázku je funkce $\psi(x)$ znázorněná modrou barvou stejně jako tečna t . Úhel φ je obarven oranžovou barvou.

Obrázek 2: Derivace $f(x, y)$ podle x

Dále vypočteme první parciální derivaci funkce $f(x, y)$ podle proměnné y

$$\frac{\partial f}{\partial y}(x, y) = \ln(x).$$

Dosadíme zadaný bod $(e, 0)$

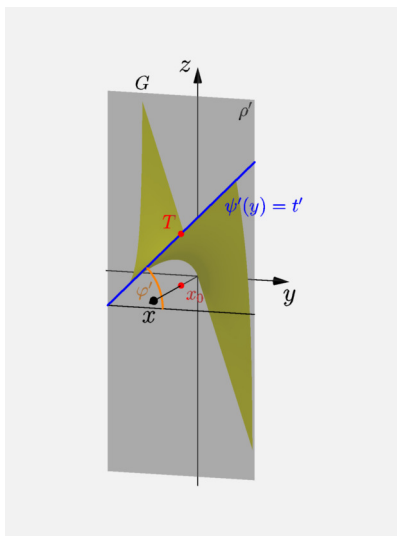
$$\frac{\partial f}{\partial y}(e, 0) = 1.$$

I v tomto případě si rozebereme geometrický význam parciální derivace.

1. Průnikem grafu G funkce $f(x, y)$ a roviny určené předpisem $\rho': x = x_0 = e$ je graf funkce jedné proměnné $\psi'(y) = f(x_0, y) = f(e, y) = y + 1$.

2. V rovině ρ' existuje tečna t' ke grafu funkce jedné proměnné $\psi'(y) = 1 + y$ v bodě $y_0 = 0$. Tato tečna t' má směrnici určenou námi vypočítanou první parciální derivací $f(x, y)$ podle proměnné y v zadaném bodě $(e, 0)$. Směrnice tečny t' má tedy hodnotu 1, tedy $\operatorname{tg} \varphi' = 1$ (tj. úhel $\varphi' = \frac{\pi}{4}$ rad), a to je právě geometrický význam parciální derivace. Tečna t' je také totožná s funkcí $\psi'(y)$.

Na obr. 3 je žlutou barvou znázorněný graf G funkce $f(x, y)$. Souřadnice x_0 a bod dotyku $T = (x_0, y_0, f(x_0, y_0)) = (e, 0, 1)$ jsou označeny červenou barvou. Souřadnicí x_0 prochází rovina ρ' . Rovina ρ' je označena šedou barvou. Funkce $\psi'(y)$ a tečna t' jsou obarveny modrou barvou. Úhel φ' je znázorněn oranžovou barvou.

Obrázek 3: Derivace $f(x, y)$ podle y